

УДК 351.745.5:796

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-4-22-27

Олександр ЖУРАВЕЛЬ[©]
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ НАБУТИХ НАВИЧОК ПІД ЧАС ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ

Завдяки еволюції єдиноборств із часом сформувався рукопашний бій як їх функціональний різновид, правила якого полягають у раціональному застосуванні фізичної сили із використанням спеціальних прийомів боротьби чи у деяких випадках – зброї. Рукопашний бій поділяється на: спортивний, поліцейський та воєнний. У даній роботі буде детальніше розглянуто саме поліцейський рукопашний бій. За допомогою цього виду боротьби співробітники поліції навчилися захищати себе та проводити затримання. Отже, співробітники отримали навички, які привносять до застосування зброї з «голими руками». Це є причиною виникнення проблеми застосування прийомів рукопашного бою співробітниками поліції. Беручи до уваги практику співробітників поліції, можемо зазначити, що багато хто з них не розуміє, у якій ситуації який саме прийом слід використовувати, через що виникає безліч проблем, у тому числі випадки перевищення повноважень. Унаслідок вищезазначеного, у деяких ситуаціях поліцейські застосовують прийоми, що можуть спровокувати негативні наслідки, а саме: переломи кінцівок, розриви м'язової тканини, різноманітні забої, у тому числі голови, внутрішніх органів тощо. Тому в поданій роботі ми розглянемо основні аспекти визначення рівня опору особи, яку затримують, та визначимо правильний алгоритм дій, відповідно до встановлених моделей застосування сили.

Ключові слова: фізична підготовка, затримання особи, тактика самозахисту, посягання, фізичний вплив, прийоми затримання, маса тіла, рівні опору особи, співпраця, пасивний опір, активний опір, агресивний опір, модель застосування сили.

Постановка проблеми. Переглядаючи статистичні дані, було встановлено, що багато правоохоронців припускаються грубих помилок під час затримання порушника порядку. До них належить перевищення допустимих меж застосування сили. Унаслідок цього, люди отримують безліч травм, зокрема, не тільки легких, а й середніх чи тяжких ступенів тілесних ушкоджень. Слід зауважити, що, хоча такі ситуації виникають спонтанно, проте через це виникає безліч проблем. Представники правоохоронних органів не вміють розпізнавати рівень опору особи та орієнтуватися у відповідній ситуації адекватно обираючи при цьому моделі застосування сили.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Останнім часом окреслена проблема є актуальною та привертає увагу дослідників. Аналіз останніх публікацій показує, що проблеми затримання інкримінуються лише процесуальним порядком, проте фізичний аспект майже відсутній у всіх публікаціях. А. Дояр зазначає, що аспекти затримання особи мають ґрунтуватись на моделі застосування сили. До того ж, він зазначає, що є різні види вказаних моделей та існує необхідність внесення її до чинного законодавства.

Як уже зазначалось, аналіз досліджень демонструє, що затримання особи розглядається лише в процесуальному аспекті, а помилки щодо практичного аспекту зростають з кожним роком, саме тому у даній статті ми прагнемо розглянути практичну складову затримання особи.

Мета статті – визначити як правильно встановити рівень опору особи та з'ясувати, які дії слід застосовувати у певних ситуаціях представникам правоохоронних органів, застосовуючи при цьому модель застосування сили.

Виклад основного матеріалу. Перш за все затримання є тимчасовим запобіжним заходом, що має застосовуватись у разі нагальної потреби з метою запобігання

© О. Журавель, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6830-150X>

k_tsp@dduvs.in.ua

вчиненню кримінального правопорушення чи його припинення. Процес затримання буде залежати від рівню опору особи та її поведінки. Саме тому велике значення у роботі поліцейського має фізична підготовка, оскільки вона є комплексом заходів, що спрямовані на організацію та поліпшення рухомих навичок, розвитку фізичних умінь, беручи до уваги специфіку професійної підготовки та подальшої служби [1].

Силову фізичну підготовку має такі компоненти:

- загальна фізична підготовка;
- тактика самозахисту та особливості заходів особистої безпеки.

Застосування заходів примусу полягає у комплексних діях поліцейського у разі затримання особи відповідним способом із застосуванням больових або задушливих прийомів, кидків, захисних дій, звільнень від захоплень та охоплень, нанесення ударів руками, ногами, підручними засобами та протидія загрози застосування чи використання вогнепальної або холодної зброї тощо з подальшим подоланням перешкод, а також проведення поверхневої перевірки [2].

До посягань належать:

- недотримання цілеспрямованості та послідовності вимагання, а саме, коли поліцейський надає законну команду, проте особа чинить непокору та всіляко опирається;
- не зобов'язання у використанні силових прийомів; даний принцип полягає у тому, що поліцейський має обирати спосіб затримання, що відповідно буде не тільки ефективним, але й пропорційним;
- проведення дій із зупиненням;
- пропущення ударів, таких як: руками, ногами чи із застосуванням підручних засобів або холодною зброєю;
- невміле використання спеціальних засобів або порушення правил їх використання [6].

Окрім фізичної підготовки великої ролі набуває ще й фізичний вплив. Відповідно до статті 42 Закону України (далі – ЗУ) «Про Національну поліцію» під фізичним впливом розуміють приведення в дію будь-якої фізичної сили, у тому числі спеціальних прийомів боротьби, мета якого полягає у припиненні незаконних дій правопорушника. Зокрема, поліцейський мусить визначити міру застосування цих заходів і відразу ж припинити застосування відповідного виду заходу примусу із зазначеного переліку чинного законодавства, у період отримання очікуваного результату. Також слід зауважити, що вид та інтенсивність застосування заходів примусу обираються за ст.43 ЗУ «Про Національну поліцію», у якій зазначається, що вони використовуються з урахуванням відповідної ситуації, що склалася, тяжкості правопорушення та особистих властивостей правопорушника [3].

Також слід взяти до уваги наказ МВС «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» від 26.01.2016 №50. У ньому надається всебічна оцінка тактики самозахисту, що в першу чергу розраховується за результатами реалізації вирішення певної ситуативної задачі із застосуванням належних заходів примусу. У ньому також зазначаються й прийоми затримання, а саме:

- больові прийоми, а саме елементи рукопашного бою, що спрямовані на різноманітні способи больового впливу (до них належать: загини, перегини, скручування, важелі тощо) на суглоби, нервові центри, очі тощо, тобто чутливі частини тіла особи;
- задушливі прийоми є технічними діями, за допомогою яких відбувається захоплення шиї супротивника, що призводить до локалізації дихання особи та можливої втрати свідомості;
- прийоми захисту від будь-яких ударів, таких як: руками, ногами, із застосуванням сторонніх предметів;
- прийоми заходів від можливої загрози щодо використання вогнепальної чи холодної зброї;
- прийоми звільнення від захоплень чи охоплень;
- прийоми затримання за допомогою спеціальних засобів [4].

Отже, силове затримання є комплексом дій, тактичних та технічних, що полягають у їх здійсненні в межах діючого законодавства, метою якого є запобігання

вчиненню правопорушень. Цей вид затримання можемо поділити на такі види:

- спереду;
- ззаду;
- збоку.

Тактика їх застосування передбачає, що використовувати їх можливо як одноособово, так і групою осіб. Окрім цього, силове затримання ще поділяється на такі види як із перекиданням і без. Отже, силове затримання з перекиданням застосовується до особи, яка представляє реальну загрозу співробітникам. А ось затримання без перекидання передбачає, що воно застосовується до особи, яка не створює реальної загрози.

Виходячи з вищенаведеного, слід зазначити, що потрібно стежити за рухами та поведінкою особи, оскільки навіть пасивний опір може легко перетворитись на агресивний. Під час затримання особи поліцейському слід ще враховувати й параметричні дані. Даний принцип передбачає візуальний огляд фізичних можливостей, перевагу у зрості і т.д.. Виходячи з даних положень, якщо особа чинить певну непокору чи опір, поліцейський може застосувати до неї відволікаючий, розслаблюючий та завершаючий (добиваючий) удари [10].

1. Відволікаючий удар застосовується до особи, яка менша за статурую та зростом та передбачає замах рукою чи ногою без стикання з особою для подальшого затримання;

2. Розслаблюючий удар застосовується до особи, яка має однакову статуру та зріст, та передбачає нанесення удару без вкладання маси тіла в удар, ногою в пах чи рукою, зокрема, даний удар може застосовуватися:

- навідліт долонею по обличчю, як тильною, так і лицьовою сторонами;
- кулаком, але даний удар може застосовуватися з меншою силою, тобто без застосування маси тіла [11].

3. Завершаючий (добиваючий) удар застосовується до особи, яка має значні силові переваги та чинить активний опір. Даний удар наноситься особі на завершальних стадіях та зазвичай поєднується з розслаблюючим ударом для подальшого його затримання. На цій стадії особа несе реальну загрозу життю та здоров'ю співробітнику правоохоронного органу, саме тому в цей удар необхідно вкладати масу тіла [12].

Застосування будь-якого з видів затримання засноване на біомеханічних ударних діях, що поділяються на такі види:

- початок удару – це початок руху руки до цілі;
- процес удару, який полягає у тому, що рука летить до цілі;
- післяударний рух, коли рука досягла цілі [1].

Також для встановлення правильного використання прийому слід враховувати такі складові (стадії):

– розгін маси тіла, оскільки зазначений вид присутній у всіх ударах. Рух маси тіла є однією із складових ударної техніки. Вона є перевагою, через те, що людині важко розігнати своє тіло до більшої швидкості. У рукопашному бою, чим швидше прискорюється борець у тому напрямку, у якому він прагне нанести удар рукою чи ногою тим сильніший буде удар. Таким чином, сила дорівнює масі тіла, тобто: $F=ma$, де «F» – це сила, «m» – це маса та «a» – це ударна складова. Масивне тіло має велику силу, якщо воно розігналося, йому важко зупинитись, проте й важче розігнатися. Окрім цього, бійцю з меншою вагою тіла слід застосовувати швидкість задля того, щоб наносити удар з більшою силою. Чим вища швидкість удару, тим більша сила вкладається у нього. Міць удару залежить не тільки від сили вкладеної у неї, а й від суми всіх векторів, спрямованих в обраному напрямку удару;

– передача швидкості маси тіла у руку, якою ми прагнемо нанести удар, оскільки удар одночасно є рухом маси тіла й рухом ударної руки. Рух обох складових може бути незалежним один від одного, при чому рух маси тіла може відбуватися без удару. А ось удар рукою може наноситись без впливу та участі маси і тіла (розслаблюючий удар);

– вкладення маси тіла в удар, завершаючий (добиваючий) удар. Правоохоронець повинен регулювати масу тілу вкладену в удар, при чому це вміння доступне лише бійцям, які володіють високою технікою бою. Таким чином, технічний розвиток бійця самостійно та довільно базується на масі тіла, що вкладається в удар. Під час будь-якого

удару необхідне уміння свідомо та довільно регулювати вкладення маси тіла в удар [9].

До того ж, для обрання відповідного прийому, удару чи заходів затримання слід враховувати рівні опору особи, яка чинить чи вчинила кримінальне правопорушення, а саме:

- співпраця, що виражається у тому, що особа, яку затримують, підкорюється законним вимогам поліцейських;
- пасивний опір, що передбачає, відчуття особою, яку затримують, прихованого неприйняття змін, що виражається у відсутності ініціативи чи ігноруванні завдань;
- активний опір, який передбачає, що особа, яку затримують, відкрито виступає проти вказаних, законних вимог, що надходять від поліцейських;
- агресивний опір, який передбачає, що особа, яку затримують, відкрито виступає проти законних вимог та застосовує агресивні дії;
- нанесення особі, яку затримують, тяжких тілесних ушкоджень чи заповідання смерті, у випадку застосування цією особою холодної чи вогнепальної зброї чи вчинення нею інших небезпечних дій, що несуть реальну загрозу життю чи здоров'ю осіб або поліцейському [8].

Зокрема, слід враховувати й модель застосування сили, оскільки принципи застосування сили передбачає стандарти, що дозволяють співробітникам правоохоронних органів і представників населення визначити оптимальний рівень застосування сили до підозрюваних у порушенні правопорядку залежно від конкретних обставин.

У багатьох країнах, таких як Швейцарія, Сполучені Штати Америки, Норвегія, ці стандарти закріплені законодавчо чи судовою практикою та є основою посадових інструкцій співробітників правоохоронних органів. Існує декілька видів таких моделей, проте інформація в них майже тотожна. Вони є графічними схемами, що дозволяють правоохоронним органам прирівнювати типові рівні опору затримуваної особи та т. ін., із дозволеною пропорцією задіяної сили та обрання адекватного рівня реакції щодо фактичної поведінки в ситуації, що склалася.

Представники правоохоронних органів, дотримуючись згаданих моделей, нарощують чи зменшують реальні аспекти застосування сили, відповідно до ситуації, що склалася. Ці моделі, які закріплюються законом чи організаційними нормами, можуть різнитися між собою відповідно до національних традицій та організаційних завдань. Найпоширенішою моделлю наразі вважається шестиступенева, що включає такі складові:

1) наявність працівника поліції – ця складова формується лише за наявності поліцейського у формі, як правило, цього достатньо для припинення дрібних правопорушень. Беручи до уваги обстановку та кількість людей на місцевості, цей рівень може включати присутність декількох поліцейських та навіть приведення ними зброї до готовності;

2) подання усних команд, а саме надання усних розпоряджень співробітником поліції. Окрім цього, поліцейський може попереджати про наслідки щодо невиконання законних розпоряджень та застосування більш важких заходів примусу. Також поліцейські мають дотримуватись принципів моделі застосування сили;

3) легкий силовий вплив. Цей принцип передбачає заламування рук, натискання на больові точки чи надягання наручників. Цей рівень передбачає можливість завдання легкої шкоди здоров'ю, але ймовірність заповідання тяжкої шкоди у вигляді переламів кісток або розривів зв'язок є дуже незначною;

4) жорсткий силовий вплив. Цей рівень включає у себе удари руками та ногами, окрім цього можуть застосовуватися кийки та сльозогінний газ. Даний рівень передбачає помітну ймовірність нанесення особі тілесних ушкоджень у вигляді переламів, розривів зв'язок, а також подразнень очей, слизової та шкіри. Проте не всі моделі визнають зазначений рівень впливу, оскільки об'єднують «Простий силовий вплив» з «Жорстким силовим впливом»;

5) застосування спеціальних засобів, а саме застосування пластикових куль, електрошокових пристроїв, водометів, поліцейських собак. Як правило, наведені засоби чинять вплив на м'язові тканини тулуба, рук та ніг. Окрім цього, заборонено завдавати удари в область шиї, голови, паху, спини та колінних чашок;

6) смертельна сила. Зазначена складова передбачає застосування вогнепальної зброї, проте може бути застосований автомобіль чи інші підручні засоби, що виступають

у якості зброї, що мають відповідні властивостями. Цей рівень передбачає заподіяння смерті особи або нанесення їй тяжких тілесних ушкоджень [8].

Отже, проаналізувавши презентоване питання, доходимо висновку, що моделі 1-3 застосовуються до осіб, які демонструють пасивну поведінку або чинять активний опір, а моделі 4-6 – до осіб, які проявляють активну агресивну поведінку. Реалізація наведеної моделі деталізує застосування тих чи інших спецзасобів та зброї залежно від конкретних типових ситуаціях. Для співробітників правоохоронних органів, як правило, основним завданням є оцінка ступеня загрози та обрання адекватної реакції згідно до прийнятої моделі.

Висновки. Затримання особи є невід’ємною складовою роботи представників правоохоронного органу. Особа може чинити непокору чи опір, саме тому правоохоронцю потрібно правильно орієнтуватися та діяти в тих чи інших умовах та ситуаціях.

Для правильного обрання виду затримання слід враховувати параметричні дані особи, а саме статуру, зріст тощо. Виходячи з цього, правоохоронець може застосувати певні удари, такі як відволікаючий, розслаблюючий та завершальний для подальшого затримання правопорушника, що у свою чергу можуть використовуватися із застосуванням маси тіла для посилення контакту з порушником.

Список використаних джерел

1. Способи затримання та конвоювання. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/sztk.pdf>.
2. Поліцейські заходи примусу. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
4. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України №50 від 26.01.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>.
5. Больові та задушливі прийоми. URL : https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/sfp/2020/spf_tema_5.pdf.
6. Тактика затримання підозрюваного. URL : <https://lawbook.online/osnovyi-kriminalistiki/lektsiya-taktika-zatrimannya-69677.html>.
7. Модель та засоби застосування заходів примусу. URL : <https://ppt-online.org/885256>.
8. Модель застосування сили. URL : <http://wikipedia.ua.nina.az/>.
9. Біомеханічні характеристики рухів. URL : http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_anatomii/Biblioteka/Methodichni%20rekomentatsii%20do%20laboratornykh%20zaniat%20z%20kursu%20Biomekhanika.PDF.
10. Захист від захоплення. Особливості застосування розслаблюючого удару. URL : <http://osvita.125mb.com/zaschita-zahvatov-76475.html>.
11. Отвлекающий удар. Особенности применения. URL : <https://kartaslov.ru/>.
12. Техника завершающего удара справа. URL : <http://artemutochkin.ru/udar-sprava/>.

Надійшла до редакції 08.12.2021

References

1. Sposoby zatrymannya ta konvoyuvannya [Methods of detention and escort]. URL : <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/sztk.pdf>. [in Ukr.].
2. Politseys'ki zakhody prymusu [Police coercive measures]. URL : <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>. [in Ukr.].
3. Pro Natsional'nu politsiyu [On the National Police] : Zakon Ukrayiny vid 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. [in Ukr.].
4. Pro zatverdzhennya Polozhennya pro orhanizatsiyu sluzhbovoyi pidhotovky pratsivnykiv Natsional'noyi politsiyi Ukrayiny [On approval of the Regulations on the organization of in-service training of employees of the National Police of Ukraine] : nakaz MVS Ukrayiny №50 vid 26.01.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text>. [in Ukr.].
5. Bol'ovi ta zadushlyvi pryomy [Painful and suffocating techniques]. URL : https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/sfp/2020/spf_tema_5.pdf. [in Ukr.].
6. Taktyka zatrymannya pidozryuvanoho [Tactics of detention of the suspect]. URL : <https://lawbook.online/osnovyi-kriminalistiki/lektsiya-taktika-zatrimannya-69677.html>. [in Ukr.].
7. Model' ta zasoby zastosuvannya zakhodiv prymusu [Model and means of coercive measures]. URL : <https://ppt-online.org/885256>. [in Ukr.].
8. Model' zastosuvannya syly [Model of force application]. URL : <http://wikipedia.ua.nina.az/>. [in Ukr.].
9. Biomekhanichni kharakterystyky rukhiv [Biomechanical characteristics of movements]. URL :

http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Kaf_anatomii/Biblioteka/Metodychni%20rekomentatsii%20do%20laboratornykh%20zaniat%20z%20kursu%20Biomekhanika.PDF. [in Ukr.].

10. Zakhyst vid zakhopen'. Osoblyvosti zastosuvannya rozslablyuyuchoho udaru. [Capture protection. Features of the application of a relaxing blow]. URL : <http://osvita.125mb.com/zaschita-zahvatov-76475.html>. [in Ukr.].

11. Otvlekayushchiy udar. Osobnosti primeneniya [Distracting blow. Features of application]. URL : <https://kartaslov.ru/>. [in Russ.].

12. Tekhnika zavershayushcheho udara sprava [Technique of the final blow on the right]. URL : <http://artemutochkin.ru/udar-sprava/>. [in Russ.].

ABSTRACT

Oleksandr Zhuravel. Peculiarities of application by police of acquired skills during detention of a person. Hand-to-hand combat is a very rational use of brute physical force with the use of special methods of wrestling and percussion, previously, hand-to-hand combat was taught based on instructions and guidelines. Namely, this is a fight without the use of firearms, or without weapons at all, in this sense it is not a fight in the sports sense. The fighter's goal is to destroy the enemy in the shortest possible time, completing a combat mission and order.

Due to the evolution of martial arts, hand-to-hand combat has emerged over time, including policing, in which police officers have learned to defend themselves and detain. Every element of self-defense that makes up our system has undergone fundamental reforms and improvements as in its primitive state did not meet the requirements of self-defense and the general plan of hand-to-hand combat. Police hand-to-hand combat will allow you to learn the practical skills of survival in a dangerous situation, which are necessary in any situation, in any conditions, with one attacker or group of opponents.

In addition, hand-to-hand combat will allow you to master the best practical methods of psychophysical training. Learn how to use the power of the enemy against himself and be able to neutralize any enemy who will show aggression towards you. A large number of techniques for holding the enemy, conveying, characterizes it includes techniques of fighting against an armed enemy and fighting with several opponents. In essence, employees have acquired skills that are equivalent to the use of weapons with «bare hands». As a result, there was a problem in the use of hand-to-hand combat techniques by police officers. Taking into account the practice of police officers, it is possible to point out that many of them do not understand in what situation and what technique should be used. As a result, police officers use the wrong techniques, which cause negative consequences, such as fractures of limbs, ruptures of muscle tissue, various bruises, including the head, internal organs, etc.

Keywords: *physical training, detention of a person, self-defense tactics, encroachment, physical influence, detention techniques, body weight, resistance levels of a person, cooperation, passive resistance, active resistance, aggressive resistance, model of force application.*